

La tornada d'En Colom a Barcelona

El 3 d'agost és l'aniversari de la sortida de les naus de Colom cap a Amèrica. Les incògnites sobre el lloc d'on va partir –el port andalús de Palos o el català de Pals?– poden potser aclarir-se estudiant el lloc on va arribar.

La dilucidació de la ciutat i el port d'on va salpar En Cristòfol Colom cap a la descoberta d'Amèrica no es pot deslligar de l'aclariment de la ciutat i el port on va sorgir a la tornada del Nou Món. El seu fill Ferran, a la *Història de l'Almirall*, ens ho exposa així: "Després, dimecres 13 de març, a dues hores del dia, l'Almirall donà vela per anar a Sevilla; el divendres següent, a migdia, va entrar a Saltes, i sorgí dins el port

de Palos, d'on havia sortit el tres d'agost de l'any passat de 1492." Sembla, doncs, evident que En Colom va tornar al mateix port d'on havia sortit, i que segons, totes les traces textuais aquest havia de ser el de la ciutat andalusa de Palos.

Ara bé, més enllà d'aquesta notícia escadussera, hi ha un segon fet a tenir en compte, encara més transcendental, al meu parer, per situar aquest port

d'arribada en la seva exacta situació geogràfica: un gran nombre de cronistes recullen la dada que En Colom va anar des de Palos fins a Barcelona, per terra, a fer relació del seu viatge als reis. En López de Gómara, a l'*Hispania Vtrix*, explica detingudament: "S'estaven els Reis Catòlics a Barcelona quan En Colom va desembarcar a Palos i hi va haver d'anar-hi. Mes, encara que el camí

era llarg, i molta la nosa del que portava, fou molt honorat i famós perquè sortien a veure'l pels camins per la fama d'haver descobert un altre món."

En Casaus, tanmateix, abans d'anar a Barcelona, el fa passar per Sevilla. I així escriu a la *Història de les Índies*: "Sortí de Sevilla amb els indis i amb totes les altres coses. Tant va començar la fama a volar per Castella que s'havien descobert noves terres que es deien les Índies, i tanta gent i tan diversa i coses novíssimes, i que per aquell camí venia el qui les descobrí i duia amb ell aquella gent; no només dels pobles per on passava sortia del món a veure'l, ans molts dels pobles remots del camí per on venia es buidaven, i s'atapeïen els camins per anar-lo a veure i avançar-se els pobles a rebre'l."

Conformement ho descriu l'Antonio de Herrera, a la *Historia General de los Hechos de los Castellanos*: "Determinat l'Almirall de no anar per mar a Barcelona, va donar avís als Reis Catòlics de la seva arribada i va enviar un sumari del que havia succeït." I al cap de pocs dies "va sortir de Sevilla havent-se estès per tot el Regne la fama d'aquesta novetat, i la gent sortia pels camins a veure els indis i l'Almirall".

Com que aquest era un passatge revelador que evidenciava, en els redactats primitius, el nom del port que ens ocupa, els censors de la Corona el feren desaparèixer per complet de les narracions de l'Oviedo, de Fra Pedro Simón, de l'Alonso de Santa Cruz i de l'Andrés Bernáldez, i l'enfosquieren en d'altres. En el llibre d'En Ferran Colom la gent no surt a rebre el Descobridor de camí de Sevilla a Barcelona, sinó de Palos a Sevilla: "l'Almirall anà per terra a Sevilla, amb ànim d'anar d'allà a Barcelona, on hi havia els Reis Catòlics. I en el viatge es va haver de detenir, encara que poc, per la molta admiració dels pobles per on passava."

Però, tot i l'argúcia, En Ferran també acaba fent anar en Colom per terra fins a Barcelona. I a la *Crònica de València*, En Martí de Viciano ens fa ja saber, contra l'o-

**Les contradiccions
entre els cronistes
que narren
l'arribada d'En
Colom a Lisboa són
una evidència de
les manipulacions.**

pinio general, que En Colom "costejant, navegà cap a Barcelona".

Les contradiccions observables en aquest punt del retorn del Descobridor, han portat En Rumeu d'Armes a voler aclarir l'assumppte. I, a *Colón en Barcelona*, ens assenyala que el propòsit era d'anar per mar a Barcelona; "nogensmenys, per causes ignorades, que molt bé poden atribuir-se al mal estat de les naus i al retard que suposaria el viatge per mar, l'Almirall es va dirigir per terra a la capital del Principat".

Vistes així les coses, em sembla clar que si En Colom anà per terra des d'un port determinat fins a Barcelona, aquest port no podia estar gaire lluny d'aquí, i hauria de caure dins una franja del litoral català, pròxim a la ciutat comtal. Només per aquesta raó s'explicaria que els censors fessin desaparèixer aquest passatge de les cròniques, com ja anteriorment havien retocat el nom del port de partença. A mi, em costa de creure que, després de set mesos de viatge, d'haver salvat -ja tornant- una tempesta on tot hom es veia perdut, de portar mariners malalts i d'haver-se mort alguns indis que anaven a les naus, En Colom decidís fer el trajecte de Sevilla a Barcelona per terra, creuant tot Espanya. Tinc les meves raons per no creure-m'ho.

La data clau de l'arribada a Barcelona. Si bé un gran nombre de cronistes estan d'acord a fer arribar En Colom a Palos el divendres 15 de març de 1493, no ho estan, però, a l'hora de triar una data per a la seva arribada a Barcelona. En Casaus, En Ferran Colom i Herrera diuen que van entrar a la

Hi ha manipulacions cronològiques a l'efecte d'avançar la tornada de Colom. Així es pot trobar temps per fer compatible l'arribada amb el viatge a Barcelona a través de la península.

el 3 d'abril i ho arreglen retardant a llur arbitri la data d'arribada a Barcelona", conclou En Gandol.

capital a mitjan mes d'abril. L'Oviedo només comenta que fou "en el mes d'abril". Però En Gómara ja ens assegura que "va entrar a la cort, amb molt de desig i concurs de tothom, el 3 d'abril, un any després que en sortí". I la mateixa data dona En Martí de Viciano i Esteban de Garibay.

Com que fóra absurd que els censurers escurressin els dies de viatge entre Sevilla i Barcelona, per tal com la comitiva es quedaria sense temps material per fer un desplaçament tan llarg, és d'una gran obvietat que el que feren fou allargar-los. I fins i tot és possible que la presumpta arribada a Palos el 15 de març, també estigui desplaçada. Per En Llorenç Gandol, un viatge així, "és material i moralment impossible (...) perquè diuen que va arribar a Palos de Moguer el 15 de març; i d'allí encara van anar a Sevilla, on van ser rebuts

trionfalment i on En Colom es va estatjar a casa del comte de Cifuentes i, després, també va ser rebut per l'Arquebisbe Diego Hurtado de Mendoza, etc., etc. Ara bé —i no se'n pot dubtar—, si és cert que varen arribar a Barcelona el 3 d'abril (i d'això en tenim molts i indubtables documents i testimonis presencials), els restaven menys de quinze dies per fer el llarg viatge". I justament perquè és inversemblant un tal viatge en deu o dotze dies, "els mateixos cronistes i, darrere d'ells, els historiadors, reconeixen que és impossible que poguessin arribar a Barcelona

neixia l'arribada d'En Colom abans del 25 de març, CINC dies anteriorment a la carta dels Reis del dia 30 de març, dient-li [a En Colom] que vingui a Barcelona! I a tota la Península també ho saben ben aviat, com ho demostra la lletra del Duc de Medinaceli, *data el 19 de març*. I encara, molt més aviat, des de Barcelona, l'Aníbal (Ianuarius) Zennaro escriu a Milà a un tal Jacobo Trotti, *amb data del 9 de març*".

La possibilitat que En Colom arribés a principis de març no ens hauria d'escandalitzar, car En Garibay, al seu *Compendio Historial*, ens diu que, de tornada, "va trigar només cinquanta dies".

Com que, pel *Diari de Bord*, sabem que En Colom salpà del Golf de les

No es pot deslligar la dilucidació del port d'on va salpar Colom de la ciutat a la qual va retornar. Sembla evident que va tornar al mateix port d'on havia sortit, i que aquest era el de la vila empordanesa de Pals.

gran quantitat de dades indirectes, relacionades amb la descoberta, que es comencen a escampar durant tot el mes de març, m'és forçós deduir que ens trobem davant d'una nova manipulació cronològica, feta a l'efecte d'avançar la tornada i trobar temps per anar a Barcelona a través de la Península.

Parlant d'aquesta informació que es comença a detectar pel març, ens serà forçós deduir que fou durant aquest mes que En Colom tornà. En Josep M. Castellnou ha escrit, en un article intitulat "Barcelona, 1493. Qüestió de dates acusadores", que "a Itàlia ja es co-

Flextes, a les Antilles, "el dimecres 16 de gener" —exactament el mateix dia que reporta En Ferran Colom—, al cap de cinquanta dies ens trobaríem al 6 de març, data molt pròxima al 4 i 5 de març que donen En Casaus i En Ferran Colom, respectivament, per l'arribada del Descobridor a Portugal.

Portugal per Catalunya: un canvi subtil. Ara bé, si En Colom hagués desembarcat del cert a Lisboa i d'aquí escrit al rei Ferran, que es trobava a Barcelona, aquest no hauria rebut mai la notícia abans del 10 de març. Pel *Dietari*

de l'Antic Consell Barceloní som conscients que el correu que, el 2 de gener de 1492, envià el rei Ferran des de Granada als consellers de Barcelona per notificar-los la nova de la conquesta d'aquesta ciutat, el reberen el dia 18 del present. O sigui que trigà setze dies. Però com que la carta de l'Anfbal Janer (o Ianuarius) emesa des de Barcelona, és datada el 9 de març, tenim menys de cinc dies des del moment que En Colom envia la lletra i la cort catalana la rep. I això només torna a ser possible si el descobridor la trametia des d'una ciutat catalana. En conseqüència, els fragments de les cròniques que relaten l'arribada a Lisboa i els seus moviments per Portugal són una adulteració, que vindria a substituir el nom real del port on desembarcà En Colom a Catalunya i la seva ruta posterior.

Ho veurem fàcilment si tenim present que, segons En Casaus, quan En Colom aporta dins el Tejo, "escriu al rei de Portugal", mentre que, per En Ferran Colom, "va enviar molt prest un correu als Reis Catòlics". Seguint En Casaus, un cop En Colom fou entrat al riu, no va anar directament a ancorar a Lisboa, sinó que es va quedar a l'entrada. Va escriure al rei de Portugal, suplicant-li que "li manés donar llicència per anar amb la caravel·la a la ciutat de Lisboa", atès que es trobava en un port despoblat i l'or que duia d'Amèrica estava exposat a eventuais perills. En Colom rep la carta responsiva del rei d e

És difícil creure que després del viatge, En Colom decidís fer el trajecte de Sevilla a Barcelona per terra.

Portugal "amb un cavaller que es deia Martí de Noroña, per la qual li prega-

va que anés on ell era, puix no feia temps per anar amb la caravel·la". I així és com En Colom, en lloc d'entrar al port de Lisboa, es desplaça, riu amunt, fins a Sacamben, on s'estava el rei. Si tornem a comparar el text d'En Casaus amb el d'En Ferran Colom ens adonem que segons aquest, l'Almirall "va arribar amb temporal a Lisboa" i que, com que la gent l'anava a rebre, "el mar estava quasi ple de barques i bots dels portuguesos". L'endemà, llegida la carta que li havia tramès el rei, En Colom es desplaça fins a "Valparaiso, on hi havia el rei". Les mateixes contradiccions –perquè ambdós cronistes treballaren so-

Els censors de la corona feren desaparèixer el nom del port on havia arribat en Colom. Moltes contradiccions i incoherències així ens ho indiquen.

bre uns
m a -
t e i -
x o s
o r i g i -

nals– són l'evidència de les manipulacions: En

Ferran el fa entrar a Lisboa, En Casaus no; aquell ens diu que el rei s'estava a Sacamben, aquest el fa estar-se a Valparaiso. Fos com fos, el que no podia passar mai, és que per veure En Colom, "el mar estava quasi ple de barques i bots", perquè se'ns acaba de dir que havia aportat riu amunt, llevat que se'ns digui explícitament que ho féu a Lisboa.

A més a més, fixem-nos també

Els reis catòlics van rebre Colom a Barcelona en arribar del seu viatge. Les cròniques relaten que el descobridor va fer el camí del port a aquesta ciutat per terra.

que el que passa entre la correspondència entre En Colom i el rei de Portugal és idèntic al que s'esdevé amb el rei català, car el monarca portuguès li aconsella que no el vagi a veure amb la caravel·la, i ja he mostrat com el Descobridor es desplaça per terra fins a Barcelona. Ultra el fet de no conservar-se aquesta correspondència amb el rei de Portugal i sí, en canvi, la que tenim pel que fa al rei d'Aragó, hi ha interpretacions textuales que ens tornen a indicar que el rei català ha estat substituït pel portuguès, a la carta de l'Aníbal Janer. A la lletra s'hi diu que En Colom "ha pres terra a Lisboa i ha escrit això [que havia descobert un Nou Món] a aquest Senyor Rei [el de Portugal], i el dit Senyor Rei li ha dit que vingui aquí immediatament". Ara bé, per la carta que el rei Ferran envià a En Colom, des de Barcelona, el 30 de març, sabem que li deia: "vam veure les vostres lletres i vam tenir molt plaer de saber el que per elles ens vau escriure, i d'haver-vos Déu donat tan bon fi en el vostre treball". I més endavant, li pregava que "per servei nostre que us afanyeu tant com pugueu en la vostra vinguda (...) i no es passi el temps per l'anada allà". Per tant, és senzill de constatar que En Janer havia de fer referència a

la carta del monarca català, perquè les identitats són absolutes.

Una nova dada més que reveladora és el cavaller que fa de correu entre el rei de Portugal i En Colom, un tal Martí de Norona. Doncs bé: l'Alba Vallès, en un estudi intítulat "Cartes de l'Almirall Colom al seu fill Diego", ens innova que En Colom empra En Martí de Gamboa també com a portador d'algunes de les cartes que adreça al seu fill, i que aquest correu era el fill d'En Joan de Gamboa, "gentilhome i familiar de la casa reial d'Aragó". En Joan de Gamboa, participà entre els partidaris joanistes a la guerra civil catalana entre la Generalitat i En Joan II. Fou senyor de la vila de Pals i capità encarregat de la defensa de la fortalesa de Torroella de Montgrí. Alba Vallès ens diu que "estigué casat en primeres núpcies amb

seu camí cap a Lisboa, va passar per un monestir on es trobava la reina de Portugal", però el nom del monestir ha desaparegut del text. Semblantment, En Casaus ens reporta que l'Almirall "vingué a un monestir de Sant Antoni, que és sobre un lloc que es diu Villa-Franca, on es trobava la reina". Com ja és habitual, les dues descripcions coincideixen amb tota precisió amb el pas d'En Colom pel monestir català de Sant Jeroni de la Murtra, de passada vers Barcelona, on s'hi allotjaven els reis.

Així ho recull En Josep Maria Cuyàs a la seva *Història de Badalona*, el qual, explica que, al mes d'abril de 1493, per la festa de Pasqua de Resurrecció, els reis Ferran i Isabel feren cap al monestir i que "fou precisament en la visita que comentem que, segons tradició conservada a la Casa Latrilla («Can Roc»), al peu del camí Ral, a l'antic Mas Sunyol, ubicat a la Riera de Sant Jeroni, i a la Torre Pallaresa, els repetits Monarques van rebre, a la Murtra, la visita d'En Cristòfol Colom, acabat d'arribar del seu primer viatge a Amèrica". I precisa que a Can Sunyol "segons la tradició, s'havia aturat a descansar En Cristòfol Colom quan anava a entrevistar-se amb els Reis Catòlics, que sojornaven al monestir de Sant Jeroni de la Murtra". D'altra banda, En Joaquim Font i Cussò ha recollit la tradició que al mas de Can Butinyà "s'ha dit que hi va estar allotjat En Cristòfol Colom a raó d'unes entrevistes que mantingué amb els Reis Catòlics, els quals, en aquella ocasió, es trobaven descansant en el monestir de Sant Jeroni de la Murtra". Finalment, En Jaume Aymar ha recollit als nostres dies, de boca d'un antic veí de Sant Jeroni, que "En Colom hi va fer estada i que els monjos, en comitiva, van sortir de la Murtra a buscar-lo".

Les tradicions, doncs, són ben vives i diverses. I si fa uns anys, quan foren aplegades, van ser preses amb una gran dosi d'escepticisme, ara, mercès als treballs de difusió de l'Aymar, han atès un abast força general. Però, sobretot, mercès a les tasques d'investigació d'En Francesc Albardané, n'hem

L'anàlisi de relats i tradicions fa arribar a la conclusió que Colom va passar a prop de Sant Jeroni de la Murtra.

l'Elionor de So i de Castre, vídua de l'almirall Bernat de Vilamarí, amb la qual tingué un fill anomenat Martí de Gamboa". Una germana d'aquest, Isabel, estigué casada, segons documenta de nou Alba Vallès, amb el fill del Descobridor, En Dídac Colom.

De Pals a Barcelona, passant per la Murtra. Establerta, doncs, la relació del correu reial amb Pals i Torroella, i amb la família Colom, només em queda provar un darrer rastre geogràfic per aclarir la situació exacta del port, de la vila i del país que ens ocupen. Així, En Ferran Colom ens relata que el seu pare "fent el

pogut tenir la pertinent corroboració documental, donat que fa uns anys va trobar a l'Arxiu Notarial de Barcelona un document en què constava que el Mas Sunyol pertanyia a la família dels Colom barcelonins. Per l'Albardané: "el 1493 el mas Sunyol era propietat de la família Cessavasses, parenta de la família dels banquers Colom de Barcelona. Però encara hi ha més raons de pes per creure que En Colom va dormir en un lloc que li era familiar, ja que fins a la mort del canonge Francesc Colom i Bertran [1472], aquest mas va ser de la seva propietat. Podem llegir al seu testament que deixa aquesta masia als Cessavasses, que foren marmessors del dit canonge". I, referent a la connexió entre la família Colom i Badalona, apunta: "Es ben conegut que la família dels banquers Colom de Barcelona tenia els drets de la parròquia de Badalona. El canonge Francesc Colom els va heretar del seu pare Jaume i aquest del seu pare Guillem Colom, cofundador de la Taula de Canvi de Barcelona. La relació entre els Colom de Barcelona i Badalona queda ben provada. És per pura casualitat que el fill natural d'En Cristòfor Colom, Ferran Colom, tingués a la seva biblioteca un manuscrit sobre les *Practicar e Costumes de la Rectoria de Badalona*".

Per si encara teníem dubtes del pas d'En Colom pel monestir, caldria ara afegir dos altres testimonis fonamentals: el primer és que, segons la tradició del monestir, hi ha un retrat del Descobridor en un

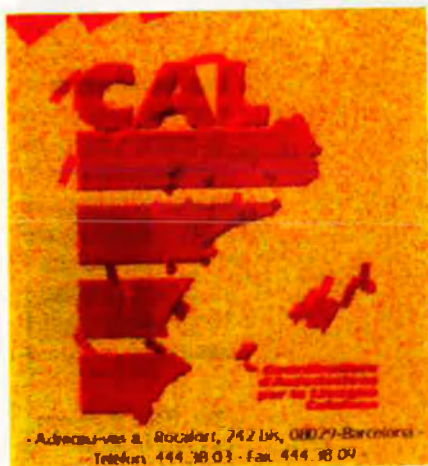
ARXIU

Colom (a la dreta) entrava a Barcelona pels límits badalonins, i encara més amunt la tradició recull l'arribada del descobridor. Per què? Perquè En Colom i la seva comitiva d'on venien era de Pals.

permòdol de la galeria sud del claustre. L'Aymar n'ha dit que "la perfecció d'aquesta cara del claustre, respecte a d'altres molt més tosques, i un estudi iconogràfic detingut, fan lícit d'atribuir aquest retrat a l'Almirall". El segon testimoni, per mi irrenunciable, i del qual ningú fins ara no n'ha dit res, són dos possibles retrats d'amerindis, també en els permòdols de l'últim tram del claustre: l'un, de fesomia negroide, nas aixafat d'amples narius i llavis molsuts; l'altre, de cara arrodonada i de cabells llarguíssims, recollits en rosca sobre les orelles, i ulls petits i estirats. El pas d'En Colom per Sant Jeroni, doncs, resta fora de tot dubte. Però si venia de Palos com és que entraria a Barcelona pels seus límits badalonins? Com és

que, encara més al nord, a Arenys de Munt, també s'ha recollit la tradició de l'arribada d'En Cristòfor Colom i del seu pas per la font de la Mare de Déu del Bon Tornar, a l'ermita de Can Sala de Dalt, de tornada d'Amèrica? La resposta és ben simple: perquè el Descobridor i tota la seva comitiva provenia de la vila empordanesa de Pals. Després que el rei li escrivís que vingués amb tota celebritat a Barcelona, en la carta del 30 de març, travessà tot l'interior de Catalunya en un parell de dies, dormí prop de Sant Jeroni de la Murtra i el tercer dia, que fou 3 d'abril, entrà amb els reis i un nombrós seguici a Barcelona, on foren rebuts multitudinàriament.

Jordi Bilbeny

Associació Llengua Nacional

Associació que pretén contribuir a la normalització i bon ús de la llengua catalana, i difondre-la i afermar-la en tot l'àmbit dels Països Catalans.

Inscripció com a soci: 500 ptes. mensuals (cobrades semestralment). Els socis gaudeixen d'una sèrie d'avantatges.

Subscripció a la revista Llengua Nacional (és trimestral)

- Preu anual subscriptor: 1.500 ptes.
- Preu anual subscriptor col·laborador: 2.500 ptes.

Telèfon de contacte: (93) 456 88 79

Sóc lletja

Sergi Beibel, Jordi Sánchez i Òscar Roig

Una obra, barreja de comèdia, farsa, drama i música, que ironitza sobre l'obsessió del culte al cos. Està escrita a quatre mans entre Sergi Beibel i Jordi Sánchez. Òscar Roig és l'autor de la música.

Edicions 62
"El Galliner. Teatre", 158